

HR-strategiska enheten

2025-08-25

Dnr: RÖ 2025:6263

Yttrande över betänkandet "Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens" (SOU 2025:63).

Inledning

Regeringen beslutade den 19 oktober 2023 att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att analysera vilka förändringar som kan behövas i regelverk och strukturer när det gäller reglerade yrken, specialistkompetenser och specialistutbildningar samt vidareutbildning och fortbildning inom hälso- och sjukvården och tandvården (dir. 2023:148). Syftet är att identifiera och analysera behov av särskild kompetens inom dessa verksamheter, med förstärkt patientsäkerhet som övergripande utgångspunkt. Samtliga överväganden och förslag i betänkandet syftar därmed till att stärka säkerheten i vården genom bemanning med personal som har rätt kompetens.

Region Östergötland har getts möjlighet att yttra sig över betänkandet "Stärkt patientsäkerhet genom rätt kompetens" (SOU 2025:63). Betänkandet tar ett helhetsgrepp om kompetensförsörjningen i hälso- och sjukvården och tandvården, med förstärkt patientsäkerhet som överordnad målsättning. Region Östergötland välkomnar flera av utredningens överväganden, men anser att nya åtaganden för huvudmän bör bygga på tydliga behov och regionala intressen, snarare än reglerade skyldigheter.

Yttrandet är disponerat enligt utredningens fyra huvudområden:

1. Reglering av fler yrken
2. Författningsreglerad vidareutbildning för fler yrkesgrupper
3. Kartläggning av kvaliteten och möjligheten till vidareutbildning
4. Förtydligat ansvar för fortbildning
5. Övergripande synpunkter på samordning och finansiering

Region Östergötland instämmer i utredningens grundläggande analys av vårdens kompetensbehov. Samtidigt understryks vikten av att nya krav och strukturer inte införs utan tydligt mervärde. Reformen bör stödja befintliga initiativ snarare än att skapa parallella system, och bör bygga på dialog med huvudmännen.

1. Reglering av fler yrken

Region Östergötland är i grunden restriktiv till att införa fler reglerade yrken, då varje ny reglering riskerar att medföra ökade administrativa åtaganden för arbetsgivare, både vid införandet och vid den efterföljande behörighetskontrollen. En reglering ska alltid utgå från nationellt fastställda kriterier och en tydlig behovsanalys, och måste motiveras av stärkt patientsäkerhet och vårdkvalitet – inte av professionsintressen eller statusfrågor.

Region Östergötland ser fördelar med utredningens förslag om skyddad yrkestitel för medicinska foterapeuter, då yrkesgruppen bedöms uppfylla kriterierna för reglering. Foterapeuter arbetar självständigt med direkt patientansvar, bland annat inom prevention och behandling av fotsår hos riskpatienter, vilket har stor betydelse för patientsäkerheten i ett helhetsperspektiv. En skyddad yrkestitel kan bidra till ökad tydlighet kring yrkesrollens kompetenskrav, stärkt vårdkvalitet och ökad attraktionskraft för yrket.

Region Östergötland vill samtidigt understryka att om fler yrken i framtiden ska bli aktuella för reglering behöver det ske utifrån tydliga nationella kriterier, och att huvudmännen ges stöd i implementeringen för att undvika onödiga administrativa bördor.

Utredningen föreslår uttryckligen att det i nuläget inte bör införas legitimation eller skyddad yrkestitel för ytterligare yrken utöver medicinska foterapeuter. För grupper såsom cytodiagnostiker, embryologer, genetiska vägledare m.fl. konstaterar utredningen att kriterierna för yrkesreglering – särskilt avseende självständigt patientansvar, bredd i yrkesutövningen och utbildningens akademiska nivå – inte är uppfyllda. Region Östergötland instämmer i denna bedömning och delar utredningens slutsats att dessa yrken tills vidare bör omfattas av befintliga strukturer utan ny reglering, men att utvecklingen bör följas upp i kommande översyner.

Utredningens resonemang kring genetiska vägledare illustrerar dock en problematik. Att utbildningen vid Linköpings universitet har pausats anges som skäl för att inte reglera yrkestiteln, samtidigt som avsaknaden av reglering var en viktig anledning till att utbildningen inte kunde upprätthållas. Detta riskerar att skapa en moment 22-situation där yrken med liten men kritisk betydelse inte får förutsättningar att utvecklas. Region Östergötland ser behov framåt av yrkesgruppen genetiska vägledare, vilken bör utredas vidare och uppmanar till att frågan följs i kommande översyner och att stat, lärosäten och huvudmän gemensamt tar ansvar för utbildningsförsörjningen.

2. Författningsreglerad vidareutbildning för fler yrkesgrupper.

Region Östergötland tillstyrker införande av författningsreglerad specialistkompetens för logopeder och psykologer, men ser inte att detta regleras genom en modell för specialiseringstjänstgöring (ST) där huvudmännen får huvudansvaret för utbildningens genomförande. Den riskerar att lägga ett oproportionerligt ansvar på regionerna att bygga upp parallella utbildningsstrukturer motsvarande läkarnas ST, vilket är resurskrävande och svårt att motivera för mindre yrkesgrupper. I stället bör specialistutbildningarna regleras på lärosätesnivå, likt specialistsjuksköterskor, för att säkerställa akademisk kvalitet, nationell likvärdighet och långsiktig genomförandekapacitet. En långsiktig finansieringsmodell behöver oavsett säkerställas för dessa utbildningar. Utan ett tydligt statligt ansvar för finansiering riskerar genomförandet att bli ojämnt mellan regionerna och leda till att utbildningar inte kommer till stånd.

En översyn bör samtidigt göras av specialistutbildning för fysioterapeuter och arbetsterapeuter. Om dessa grupper ska omfattas av ett Vårdprofessionslyft bör utbildningen vara en reglerad specialistutbildning via lärosäte, på motsvarande sätt som föreslås för logopeder och psykologer. Universitet och högskolor har de etablerade strukturerna och den akademiska miljö som krävs för kvalitet, likvärdighet och progression, vilket inte kan uppnås genom dagens modell där utbildningen huvudsakligen ges av fackförbund. Det är därför nödvändigt att även dessa grupper omfattas av en reglerad utbildningsmodell på lärosätesnivå om vårdprofessionslyftet införs.

Förslaget om att låta Socialstyrelsen utforma föreskrifter och godkänna specialiseringar för logopeder och psykologer tillstyrks inte i sin nuvarande form. Socialstyrelsens roll bör vara stödjande och samordnande i processen och fortsatt ansvara för legitimation, medan lärosätena ansvarar för att genomföra utbildning och utfärda examensbevis. En styrande eller detaljkontrollerande roll riskerar att skapa onödigt administration och minska flexibiliteten i utbildningssystemet.

Förslaget om att införa ett särskilt Vårdprofessionslyft är intressant och förtjänar vidare beredning. Region Östergötland erbjuder sedan tidigare utbildningstjänster för flera yrkesgrupper, inklusive undersköterskor, sjuksköterskor, arbetsterapeuter och fysioterapeuter. Dessa utbildningstjänster utgör ett viktigt verktyg för att säkerställa långsiktig kompetensförsörjning inom prioriterade områden, särskilt inom dygnet-runt-verksamhet. Utbildningstjänsterna är en beprövad modell som kombinerar bibehållen grundlön med studier och verksamhetsanknytning, och bör därför lyftas fram som ett föredöme i utformningen av ett vårdprofessionslyft. För att vårdprofessionslyftet ska få önskad effekt behöver utbildningarna regleras på lärosätesnivå, med universitet, högskolor eller yrkeshögskolor som ansvariga utbildningsanordnare.

Region Östergötland vill problematisera förslaget om en nationell modell där utbildningstjänster kombineras med 50 procent arbete och 50 procent studier. I flera verksamheter, exempelvis förlossningsvården där barnmorskor är en reglerad specialistkompetens, är det inte förenligt att medarbetare tjänstgör halvtid som allmänsköterska under utbildning. Region Östergötlands, och många andra regioners, nuvarande upplägg med 100 procent studier och tjänstledighet med bibehållen lön har visat sig fungera bättre både för individens möjligheter att fullfölja utbildningen och för verksamhetens kompetensförsörjning. En modell som tvingar fram 50/50 riskerar att försvåra rekrytering och genomströmning, särskilt i verksamheter med högt ställda kompetenskrav.

Utan en möjlighet till särskilt urval vid antagning har Region Östergötland mött ökade svårigheter att säkerställa att medarbetare som arbetsgivaren önskar erbjuda en utbildningstjänst också ges plats vid lärosätenas utbildningar. Region Östergötland har därför i ökande grad tvingats beställa uppdragsutbildning till avsevärt högre kostnad, vilket inte är långsiktigt hållbart. Det är därför av största vikt att möjligheten till särskilt urval för denna målgrupp återinförs och att staten skapar förutsättningar för lärosäten att erbjuda de utbildningsinriktningar som svarar mot huvudmännens behov. Den nationella dimensioneringen av utbildningsplatser behöver i större utsträckning utgå från en strukturerad inventering av regioners och kommuners faktiska behov av specialistkompetens. Det är samtidigt viktigt att poängtera att denna nationella dimensionering inte överskrider den kapacitet som finns lokalt för att erbjuda exempelvis verksamhetsförlagd utbildning (VFU) eller lärande i arbetet (LIA) som ingår i dessa reglerade specialistutbildningar. För detta krävs en formaliserad och långsiktig samverkan mellan stat, lärosäten och huvudmän, där både kompetensbehov och mottagarkapacitet utgör grunder för planering och genomförande.

Ett framtida vårdprofessionslyft behöver utformas med respekt för och i samklang med befintliga strukturer. En modell som bygger på arbetsgivarens initiativrätt, där kombinationen av arbete och studier möjliggörs och finansieringsansvaret tydliggörs, är att föredra. Samverkan mellan stat, lärosäten och huvudmän är central. Utbildningsinsatser måste i hög grad syfta till att stärka individens anställningsbarhet – det vill säga praktisk kompetens för kliniskt arbete – snarare än att enbart addera akademiska meriter. Samtidigt måste dubbelreglering och parallella system undvikas, eftersom dessa riskerar att skapa mer administration än nytta. För små och specialiserade utbildningar behöver staten säkerställa incitament för lärosätena att starta och driva utbildningarna, annars riskerar de att utebli trots att behoven är tydliga.

3. Kartläggning av kvaliteten och möjligheten till vidareutbildning

Region Östergötland delar utredningens bedömning att det finns behov av att säkerställa jämlik tillgång till vidareutbildning och ökad transparens i utbildningsutbud och krav. Inom specialiseringstjänstgöring (ST) för läkare tillämpas redan Socialstyrelsens föreskrifter från 2021 i regionen. En översyn av föreskrifterna är dock välkommen i samband med att AT avvecklas, så att kvaliteten bibehålls och övergången mellan grundutbildning, BT och ST blir tydlig och effektiv. Det är särskilt viktigt att tillgången till handledning och utbildningsplatser säkerställs, eftersom dessa är avgörande för kvaliteten i ST. En ytterligare aspekt är att patientunderlaget inom vissa mindre specialiteter och subspecialiteter kan vara otillräckligt i enskilda regioner. Det bör därför ses över hur regionerna, exempelvis inom ramen för sjukvårdsregionerna, kan samverka för att säkerställa att blivande specialister får tillräckligt bred och djup erfarenhet. Region Östergötland tillstyrker också att kunskapsprov kan användas som en del i den samlade bedömningen av läkarnas specialiseringstjänstgöring. Kunskapsprov kan bidra till ökad transparens och jämförbarhet nationellt, men ska ses som ett komplement till den helhetsbedömning som görs i klinisk tjänstgöring.

Region Östergötland har genomfört ett omfattande genomlysningsarbete för att hantera omställningen från AT, i samverkan med Sydöstra sjukvårdsregionen och i linje med Nationella vårdkompetensrådets rekommendationer. Nationella riktlinjer och rekommendationer är värdefulla för jämförbarhet och kvalitetssäkring, men besluten om genomförande behöver fortsatt fattas av regionerna eller sjukvårdsregionerna utifrån lokala förutsättningar. Vid årsskiftet 2024/2025 hade Region Östergötland totalt 643 ST-läkare (omräknat till heltid). Region Östergötland ser positivt på att även privata vårdgivare kan bidra till att erbjuda utbildningsplatser för ST-läkare. Detta sker redan i viss utsträckning i Östergötland. För att utveckla arbetet vidare krävs dock en väl fungerande ersättningsmodell som säkerställer kvalitet och skapar tydliga incitament för alla aktörer.

Region Östergötland tillstyrker även förslaget att vårdgivare ska följa upp och åtgärda brister som påtalats vid extern granskning, exempelvis SPUR-inspektioner, inom ett år. En tydlig återkoppling stärker kvalitetssäkringen och bidrar till ökad patientsäkerhet.

För övriga yrkesgrupper krävs fortsatt samverkan mellan huvudmän, lärosäten och professioner för att tydliggöra utbildningsvägar och möjliggöra relevant vidareutbildning. Region Östergötland avstyrker införandet av centrala krav eller kontrollmekanismer för vidareutbildning som inte är författningsreglerade, eftersom det riskerar att förskjuta fokus från faktisk kompetensutveckling till dokumentation. Arbetsgivarens ansvar är att planera och skapa goda förutsättningar för kompetensutveckling, i nära dialog med professionerna, snarare än att uppfylla generella centrala rapporteringskrav. På så sätt säkerställs att kompetensutveckling leder till ökad patientsäkerhet och vårdkvalitet, snarare än ökad administration. Region Östergötland ser inte invändningar mot förslaget att statistik över ST-läkare årligen rapporteras, inklusive inom privata vårdgivare. En sådan redovisning kan bidra till ökad transparens, under förutsättning att rapporteringen sker med befintliga administrativa system och inte innebär nya manuella rutiner.

4. Förtydligande av ansvar för fortbildning

Region Östergötland delar uppfattningen att arbetsgivaren har ett ansvar att möjliggöra regelbunden fortbildning och att detta är en viktig del i att upprätthålla en kunskapsbaserad vård av hög kvalitet. Fortbildning bör förbli behovs- och intressestyrd, med utrymme för arbetsgivaren att prioritera och planera insatser utifrån verksamhetens och individens behov, utan statlig detaljstyrning eller kontrollmekanismer. Statens roll bör vara stödjande, exempelvis genom nationella rekommendationer och kunskapsunderlag, medan det praktiska ansvaret för genomförande behöver ligga nära verksamheten. Region Östergötland avstyrker därför förslaget om en uttrycklig individuell skyldighet till fortbildning i patientsäkerhetslagen, men betonar vikten av att arbetsgivaren har ett tydligt ansvar att erbjuda förutsättningar för kontinuerlig kompetensutveckling.

Region Östergötland anser att det kan finnas ett värde i att stärka planer kring fortbildning för vissa yrkeskategorier, exempelvis legitimationsyrken och då företrädesvis läkare. Arbetsgivaren ska skapa goda förutsättningar för kompetensutveckling och fortbildning bör styras av behov och verksamhetsnära prioriteringar. Fortbildning är idag en integrerad del i Region Östergötlands systematiska kompetensförsörjning där utformning och dimensionering sker i nära dialog mellan arbetsgivare och professioner för att säkerställa att rätt kompetens prioriteras. Region Östergötland vill understryka att vidareutbildning, liksom fortbildning, i första hand måste vara behovs- och intressestyrd, där profession och arbetsgivare tillsammans identifierar vilken kompetens som är verksamhetskritisk. Det är dessutom viktigt att en reglering inte leder till ökad administration eller ökade rapporteringskrav, utan att uppföljning och dokumentation kan ske genom befintliga system.

Regionen avstyrker även förslaget att vårdgivare i patientsäkerhetsberättelsen årligen ska dokumentera vilka möjligheter till fortbildning som getts. Inom Region Östergötland finns redan systematiska strukturer för planering, genomförande och uppföljning av kompetensutveckling. Kompetensportalen – regionens lär- och kompetensplattform – används både för att erbjuda och följa upp fysiska och digitala utbildningar, och i medarbetarens kompetensprofil kan chef och medarbetare tillsammans följa utvecklingen över tid och säkerställa att rätt utbildningsinsatser erbjuds. Detta möjliggör lokal planering och regionövergripande styrning utan behov av nya lagstadgade krav. Ytterligare rapporteringskrav skulle öka administrationen utan att tillföra relevant kvalitetssäkring.

Begreppet fortbildning bör också definieras brett och inkludera informellt lärande, kollegialt utbyte och klinisknära utveckling. Det är viktigt att begreppet omfattar hela spektrumet av lärande i vardagen eftersom dessa former ofta har stor betydelse för den direkta patientsäkerheten. En bred definition säkerställer att alla relevanta former av kompetensutveckling synliggörs och värderas, medan en för snäv definition riskerar att osynliggöra viktiga delar av lärandet. Det bör även framhållas att interprofessionell fortbildning och tid för klinisk forskning är viktiga delar i en kunskapsbaserad vård. Dessa insatser kräver dock betydande resurser i form av tid, organisation och finansiering och kan därför inte regleras generellt utan måste utvecklas utifrån lokala förutsättningar.

5. Övergripande synpunkter på samordning och finansiering

Region Östergötland vill lyfta att nationell planering av utbildningskapacitet behöver ske genom samordning, inte styrning. Det krävs en starkare och mer sammanhållen nationell samordning av utbildningsanordnare för att säkerställa rätt dimensionering, ökad genomströmning och en bättre geografisk fördelning av utbildningar. En sådan samordning måste utgå från vårdens faktiska kompetensbehov och med målsättningen att utbilda individer som är direkt anställningsbara, snarare än att enbart addera akademiska meriter.

Det är avgörande att dimensioneringen av utbildningar inom hälso- och sjukvården vilar på analyserade och långsiktiga behov från regioner och kommuner. Samtidigt måste hänsyn tas till den kapacitet som finns lokalt och regionalt för att erbjuda verksamhetsförlagd utbildning (VFU) och handledning. VFU är en dimensionerande faktor som i praktiken sätter gränsen för hur många utbildningsplatser som kan erbjudas, en aspekt som måste ges större tyngd i planeringen.

Vidare krävs långsiktigt hållbara finansieringsmodeller för vidareutbildning som fördelar ansvar och resurser på ett rimligt sätt mellan staten, lärosäten, huvudmän och individ. Staten behöver ta ett tydligare ansvar för att finansiera både utbildningsplatser och lärosätenas incitament att starta och driva små specialistutbildningar som i dag riskerar att inte komma till stånd. I nuläget bär regionerna stora kostnader för att tillhandahålla utbildningstjänster och uppdragsutbildningar, samtidigt som lärosäten ofta saknar incitament att tillhandahålla de utbildningar som är mest efterfrågade av hälso- och sjukvården. Även enskilda studenter och medarbetare kan idag bära betydande privata kostnader, exempelvis i samband med VFU eller förlorad arbetsinkomst vid studier.

Avslutningsvis vill Region Östergötland framhålla att en alltmer kunskapsintensiv vårdapparat ger upphov till nya specialiteter och behörigheter som i vissa fall behöver regleras och skyddas. Samtidigt är det viktigt att notera att inte alla kompetenser kan omfattas av en skyddad yrkestitel.

Marie Morell

Regionstyrelsens ordförande
Region Östergötland